

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 04.05.2004, sp. zn. 30 Cdo 164/2004, ECLI:CZ:NS:2004:30.CDO.164.2004.1

Číslo: 7/2007

Právní věta: Při pořízení allografní závěti postupem podle § 476c obč. zák. je nezbytné, aby všichni tři svědkové úkonu závěti, včetně pisatele a předčitatele, nejsou-li též svědky, byli současně a nepřetržitě přítomni při celém úkonu pořizování závěti, tedy při prohlášení zůstavitele o tom, jaká je jeho poslední vůle, při sepisu listiny, při jejím přečtení, při tom, když zůstavitel potvrdí, že listina obsahuje jeho pravou vůli, a při podpisu svědků.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 04.05.2004

Spisová značka: 30 Cdo 164/2004

Číslo rozhodnutí: 7

Číslo sešitu: 1

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Dědictví

Předpisy: § 122 předpisu č. 99/1963Sb.

§ 132 předpisu č. 99/1963Sb.

§ 211 předpisu č. 99/1963Sb.

§ 213 předpisu č. 99/1963Sb.

§ 476c předpisu č. 40/1964Sb.

§ 476e předpisu č. 40/1964Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Rozsudkem ze dne 28. 2. 2002 O k r e s n í s o u d v Bruntále určil, že „závěť zůstavitele B. T., zemřelého dne 17. 3. 2000, ze dne 15. 3. 2000 je neplatná;“ rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení, a uložil žalované povinnost zaplatit „ČR - Okresnímu soudu v Bruntále“ na nákladech řízení částku 437,60 Kč a soudní poplatek 1000 Kč, to vše do tří dnů od právní moci rozsudku. Vycházel ze závěru, že „závěť byla sepsána dodatečně, po úmrtí B. T., a to za účelem získání rozsáhlého majetku náležejícího do dědictví po B. T.“ Současně konstatoval, že „i pokud by soud připustil, že k událostem dne 15. 3. 2000 došlo tak, jak byly popsány svědky Ing. M. F., S. F. a H. Ch., musel by dospět k závěru, že i v tomto případě je závěť neplatná,“ vzhledem k tomu, že „iniciály nejméně tří zúčastněných osob a 2-3 věty samotného textu zápisu byly sepsány bez přítomnosti svědka H. Ch.“

K odvolání žalované K r a j s k ý s o u d v Ostravě rozsudkem ze dne 28. 8. 2002 rozsudek soudu prvního stupně potvrdil a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího

řízení. Dospěl k závěru, že posuzovaná závěť je neplatná pro „nedostatek podmínky přítomnosti tří svědků současně po celou dobu pořízení allografní závěti od počátku do konce a nedostatek podmínky, že šlo v případě třetího svědka o osobu srozuměnou s postavením svědka pro pořízení závěti allografní cestou.“ Vycházel přitom z „výpovědí tří klíčových svědků“, tj. svědků posuzované závěti Ing. M. F., S. F. a H. Ch., učiněných před soudem prvního stupně, ze kterých zjistil, že svědek H. Ch. nebyl „s rolí svědka předem srozuměn“ a svědkové S. F. a H. Ch. nebyli přítomni po celou dobu, kdy byla závěť sepsována. Současně uvedl, že „odvolací soud ovšem obsahem svého rozhodnutí nepotvrzuje správnost závěru okresního soudu o tom, že závěť byla sepsána dodatečně, a nikoliv způsobem, jak jej klíčoví svědkové popsali,“ neboť „pro takový závěr nemá okresní soud dostatečné podklady.“

Proti tomuto rozsudku odvolacího soudu podala žalovaná dovolání. Přípustnost dovolání dovozuje z ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř., přičemž zásadní právní význam napadeného rozhodnutí spatřuje v tom, že „řeší právní otázku, která nebyla dosud v rozhodování odvolacího soudu vyřešena, a že tuto otázku řeší v rozporu s hmotným právem.“ S poukázáním na ustanovení § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. vytýká odvolacímu soudu, že nesprávně vyložil ustanovení § 476c odst. 1 obč.zák., neboť „z textu tohoto ustanovení nelze dovodit, že by příslušná listina musela být před oněmi třemi současně přítomnými svědky sepsána;“ „předmětné ustanovení je třeba vyložit tak, že současná přítomnost tří svědků se vyžaduje při čtení listiny obsahující poslední vůli zůstavitele, jakož i při jeho prohlášení, že přečtená listina jeho poslední vůli skutečně obsahuje.“ S poukázáním na ustanovení § 241a odst. 2 písm. a) o. s. ř. pak namítá, že řízení je postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, když odvolací soud „nepřevzal skutková zjištění soudu prvního stupně“ a „při právním posouzení věci vycházel ze zcela jiného skutkového stavu, totiž z toho, že listina datovaná dnem 15. 3. 2000 obsahuje projev poslední vůle B. T. a že k pořízení této závěti došlo za okolností popsaných třemi zmíněnými klíčovými svědky.“

Žalobce ve vyjádření k dovolání žalované navrhl, aby dovolání bylo „v celém rozsahu“ zamítnuto.

N e j v y š š í s o u d zrušil rozhodnutí soudu druhého stupně a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Z o d ů v o d n ě n í :

Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno oprávněnou osobou (účastníkem řízení) ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř., se nejprve zabýval otázkou přípustnosti dovolání.

Dovoláním lze napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští (§ 236 odst. 1 o. s. ř.).

Dovolání je přípustné proti rozsudku odvolacího soudu, jímž bylo změněno rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé (§ 237 odst. 1 písm. a/ o. s. ř.), jímž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, kterým soud prvního stupně rozhodl ve věci samé jinak než v dřívějším rozsudku proto, že byl vázán právním názorem odvolacího soudu, který dřívější rozhodnutí zrušil (§ 237 odst. 1 písm. b/ o. s. ř.), a jímž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, jestliže dovolání není přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř. a dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí má ve věci samé po právní stránce zásadní význam (§ 237 odst. 1 písm. c/ o. s. ř.). Dovolání však přípustné není ve věcech, v nichž dovoláním dotčeným výrokem bylo rozhodnuto o peněžitém plnění nepřevyšujícím 20 000 Kč a v obchodních věcech 50 000 Kč; k příslušenství pohledávky se přitom nepřihlíží (§ 237 odst. 2 písm. a/ o. s. ř.), a ve věcech upravených zákonem o rodině, ledaže jde o rozsudek o omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu, o určení (popření) rodičovství nebo o nezrušitelné osvojení (§ 237 odst. 2 písm. b/ o. s. ř.).

Dovolatelka dovoláním napadá rozsudek odvolacího soudu, jímž bylo usnesení soudu prvního stupně ve věci samé potvrzeno. Protože dovolání není v této věci přípustné ani podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř. (ve věci nebylo soudem prvního stupně vydáno meritorní rozhodnutí, které by odvolací soud zrušil), může být přípustnost dovolání v dané věci založena jen při splnění předpokladů uvedených v ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř.

Přípustnost dovolání podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. přitom není založena již tím, že dovolatel tvrdí, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam; přípustnost dovolání nastává tehdy, jestliže rozhodnutí odvolacího soudu po právní stránce zásadní význam skutečně má.

Podle ustanovení § 237 odst. 3 o. s. ř. rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam zejména tehdy, řeší-li právní otázku, která v rozhodování odvolacího soudu dosud nebyla vyřešena, nebo která je odvolacími soudy nebo odvolacím soudem rozhodována rozdílně, nebo řeší-li právní otázku v rozporu s hmotným právem.

V projednávané věci odvolací soud řešil právní otázku platnosti závěti učiněné ve smyslu ustanovení § 476c obč. zák. za situace, kdy svědkové takové závěti nebyli přítomni po celou dobu pořizování závěti, zejména pak při jejím sepsu; tedy otázku výkladu ustanovení § 476c odst. 1 obč. zák. Tato právní otázka dosud nebyla v rozhodování odvolacího soudu vyřešena. Vzhledem k tomu, že její posouzení bylo pro rozhodnutí projednávané věci významné (určující), představuje napadený rozsudek odvolacího soudu rozhodnutí, které má ve věci samé po právní stránce zásadní význam. Dovolací soud proto dospěl k závěru, že dovolání žalované proti rozsudku odvolacího soudu je podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. přípustné.

Po přezkoumání rozsudku odvolacího soudu ve smyslu ustanovení § 242 o. s. ř., které provedl bez jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), Nejvyšší soud dospěl k závěru, že dovolání žalované je opodstatněné.

V posuzovaném případě bylo z hlediska skutkového stavu zjištěno, že v řízení o dědictví po B. T., zemřelém dne 17. 3. 2000 (dále již jen „zůstavitel“), vedeném Okresním soudem v Bruntále, předložila žalovaná listinu označenou jako „Zápis“, datovanou dne 15. 3. 2000, v níž je uvedeno, že se jedná o „sepsání poslední vůle pana B. T., který vzhledem ke svému zdravotnímu stavu je upoután na lůžko, značně zesláblý a není schopen psát ani číst;“ že B. T. „ustanovuje dědicem veškerého svého majetku“ žalovanou; že „zápis“ byl sepsán za přítomnosti B. T., Ing. M. F., S. F. a H. Ch.; že „tento zápis sepsal vlastní rukou pan Ing. M. F., a panu B. T. přečetla paní S. F., který pak zřetelným hlasem projevil, že tato listina obsahuje jeho poslední vůli.“

Usnesením ze dne 28. 6. 2000 Okresní soud v Bruntále přerušil řízení o dědictví po zůstaviteli a uložil České republice - Okresnímu úřadu v B., aby do jednoho měsíce od právní moci podala u Okresního soudu v Bruntále žalobu proti závětní dědičce Ing. D. F. na určení, že „závěť zůstavitele ze dne 15. 3. 2000 je neplatná.“ Vycházel ze zjištění, že Česká republika, které „by mohlo dědictví po zůstaviteli připadnout jako odúmrtí,“ zpochybňuje platnost uvedené závěti, zejména tvrdí, že „není prokázáno, že zůstavitel nemohl číst a psát,“ že závěť „byla sepsána v deklarovaném místě a čase“ a že k jejímu pořizení zůstavitelem „vůbec došlo.“

Dovolatel v dovolání vytýká odvolacímu soudu, že nesprávně vyložil ustanovení § 476c odst. 1 obč. zák., neboť „z textu tohoto ustanovení nelze dovodit, že by příslušná listina musela být před oněmi třemi současně přítomnými svědky sepsána,“ naopak „předmětné ustanovení je třeba vyložit tak, že současná přítomnost tří svědků se vyžaduje při čtení listiny obsahující poslední vůli zůstavitele, jakož i při jeho prohlášení, že přečtená listina jeho poslední vůli skutečně obsahuje.“ Tato námitka není opodstatněná.

Podle ustanovení § 476c odst. 1 obč. zák. zůstavitel, který nemůže číst nebo psát, projeví svoji poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky v listině, která musí být přečtena a přítomnými svědky podepsána. Přitom musí před nimi potvrdit, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Pisatelem a předčitatelem může být i svědek; pisatel však nesmí být zároveň předčitatelem.

Podle ustanovení § 476c odst. 2 obč. zák. v listině musí být uvedeno, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, kdo listinu napsal a kdo nahlas přečetl a jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli. Listinu musí svědci podepsat.

Podle ustanovení § 476e obč. zák. svědky mohou být pouze osoby, které jsou způsobilé k právním úkonům. Svědky nemohou být osoby nevidomé, neslyšící, němé, ty, které neznají jazyk, ve kterém se projev vůle činí, a osoby, které mají podle závěti dědit.

Podle ustanovení § 476f obč. zák. závětí povoláný, ani zákonný dědic a osoby jim blízké nemohou při pořizování závěti působit jako úřední osoby, svědci, pisatelé, tlumočníci nebo předčitatele.

Ustanovení § 476c obč. zák. zpřísňuje podmínky pro porřízení allografní závěti osobami, které nemohou číst nebo psát. Listina obsahující zůstavitelovu závěť (dále již jen „listina“) musí v tomto případě obsahovat označení osoby zůstavitele; údaj o tom, že zůstavitel nemůže číst nebo psát; celý obsah zůstavitelovy poslední vůle, a to v řeči, kterou svědci, pisatel i předčítatel znají, neboť na rozdíl od allografní závěti porřizené ve smyslu ustanovení § 476b obč. zák. tyto osoby musejí znát obsah závěti; jméno osoby, která listinu napsala (pisatel); jméno osoby, která listinu nahlas přečetla (předčítatel); údaj o tom, jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho pravou vůli; podpisy všech tří svědků (pisatel a předčítatel listinu podepsat nemusí, nejsou-li současně svědky).

Zvláštní povaha úkonu závěti učiněné ve smyslu ustanovení § 476c obč. zák., vyplývající z oslabené pozice zůstavitele při pořizování takové závěti, vyžaduje, aby všichni tři svědkové úkonu, včetně pisatele a předčitatele, nejsou-li též svědky, byli současně a nepřetržitě přítomni při celém úkonu pořizování závěti, tedy při prohlášení zůstavitele o tom, jaká je jeho poslední vůle; při sepisu listiny; při jejím přečtení; při tom, když zůstavitel potvrdí, že listina obsahuje jeho pravou vůli, a při podpisu svědků. Jen takový výklad ustanovení § 476c odst. 1 obč. zák. totiž vyjadřuje žádoucí ochranu práv zůstavitele při činění tak zásadního právního úkonu, jakým je porřízení závěti.

Dovolatel v dovolání dále namítá, že řízení je postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, když odvolací soud „nepřevzal skutková zjištění soudu prvního stupně“ a „při právním posouzení věci vycházel ze zcela jiného skutkového stavu, totiž z toho, že listina datovaná dnem 15. 3. 2000 obsahuje projev poslední vůle B. T. a že k porřízení této závěti došlo za okolností popsanych třemi zmíněnými klíčovými svědky.“ Tato námitka je opodstatněná.

Odvolací soud není vázán skutkovým stavem, jak jej zjistil soud prvního stupně (§ 213 odst. 1 o. s. ř.), a může opakovat dokazování nebo je i doplnit, nejde-li o rozsáhlejší doplnění a lze-li je provést bez průtahů (§ 213 odst. 2, věta první, o. s. ř.). Pokud tak učiní, pak i pro řízení před ním platí přiměřeně ustanovení o řízení před soudem prvního stupně (§ 211 o. s. ř.); z toho plyne, že i v řízení před odvolacím soudem má být provedeno dokazování při jednání a účastníci mají právo se vyjádřit ke všem důkazům, a to bez ohledu, zda byly provedeny procesním soudem, dožádaným soudem nebo prostřednictvím soudu prvního stupně.

Zásada, že odvolací soud není vázán skutkovým stavem zjištěným soudem prvního stupně, neznamená (zejména s přihlédnutím k zásadám přiměřenosti a ústnosti), že by se odvolací soud mohl bez dalšího odchýlit od skutkového zjištění soudu prvního stupně, zejména pokud bylo čerpáno z výpovědí, popř. přednesů účastníků řízení a svědků. V takovém případě je třeba, aby odvolací soud opakoval důkazy, které byly provedeny soudem prvního stupně, neboť při hodnocení důkazů

spolupůsobí kromě věcného obsahu výpovědi, který je zachycen, a to často nepříliš výstižně, obsahem protokolu, i další skutečnosti, které v protokole zachyceny být nemohou (např. přesvědčivost vystoupení vypovídající osoby, plynulost a jistota výpovědi, ochota vypovídat přesně na dané otázky apod.).

Ustanovení § 213 o. s. ř. je procesním projevem stěžejního principu občanského soudního řízení, podle něhož soudem prvního stupně zjištěný skutkový stav sice může doznat změn v důsledku odchylného hodnocení důkazů, které byly provedeny již soudem prvního stupně, je však nepřípustné, aby odvolací soud jinak hodnotil důkazy, které sám nezopakoval (srov. například rozsudek býv. Nejvyššího soudu ze dne 14. 4. 1966, sp. zn. [6 Cz 19/66](#), uveřejněný pod č. 64 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 1966, rozsudek býv. Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 1968, sp. zn. [2 Cz 11/68](#), uveřejněný pod č. 92 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 1968, a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2000, sp. zn. [20 Cdo 1546/99](#), uveřejněný pod č. 11 v časopise Soudní judikatura, ročník 2001). Má-li tedy odvolací soud pochybnosti o správnosti skutkových závěrů soudu prvního stupně, musí zopakovat důkazy, ze kterých soud prvního stupně vycházel, popřípadě provést k objasnění rozhodných skutečností další důkazy.

Neučiní-li tak, nelze považovat jeho skutkové zjištění, odlišné od skutkového závěru soudu prvního stupně, za podložené (tj. respektující zásady dokazování v odvolacím řízení). Jestliže tedy odvolací soud rozsudek soudu prvního stupně potvrdí (§ 219 o. s. ř.), avšak opíraje se o jiné skutkové zjištění než soud prvního stupně, byl jeho skutkový závěr učiněn v rozporu s ustanoveními § 122, § 132, § 211 a § 213 o. s. ř.; odvolací řízení pak trpí vadou, která může mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

V posuzovaném případě dospěl soud prvního stupně k závěru, že sporná závěť je neplatná, vycházející ze zjištění, že „závěť byla sepsána dodatečně, po úmrtí B. T.“ Výpovědi svědků Ing. M. F., S. F. a H. Ch. tedy posoudil jako nepravdivé. Na této skutečnosti nemůže nic změnit ani to, že soud prvního stupně v odůvodnění svého rozhodnutí doplnil úvahu o tom, jak by předmětnou závěť posoudil v případě, že by výpovědi uvedených svědků posoudil jako pravdivé.

Odvolací soud naproti tomu závěr o neplatnosti posuzované závěti opřel o zjištění učiněná z „výpovědí tří klíčových svědků“, tj. Ing. M. F., S. F. a H. Ch., vyslechnutých soudem prvního stupně, že svědek H. Ch. nebyl „s rolí svědka předem srozuměn“ a svědkové S. F. a H. Ch. nebyli přítomni po celou dobu, kdy byla závěť sepsována.“

Jestliže se odvolací soud chtěl odchýlit od skutkového zjištění soudu prvního stupně, měl zopakovat důkazy, ze kterých soud prvního stupně vycházel (zejména výslech svědků Ing. M. F., S. F. a H. Ch.), popřípadě provést k objasnění rozhodných skutečností další důkazy. Odvolací soud však – jak plyne z obsahu protokolu o jednání před odvolacím soudem ze dne 28. 8. 2002 – pouze „konstatoval“ obsah napadeného rozsudku, „podstatný obsah spisu“ a odvolání žalované, aniž prováděl jakékoli dokazování. Závěr odvolacího soudu o tom, za jakých okolností byla pořizena posuzovaná závěť, proto nelze považovat za podložený.

Z uvedeného vyplývá, že skutkový závěr odvolacího soudu byl učiněn v rozporu s ustanoveními § 122, § 132, § 211 a § 213 o. s. ř. a řízení před odvolacím soudem proto trpí vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Nejvyšší soud proto rozsudek odvolacího soudu zrušil (§ 243b odst. 2, část věty za středníkem, o. s. ř.) a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení (§ 243b odst. 3, věta první, o. s. ř.).